

УДК 322+340.5:271.2(477,25)«0»

О. В. Зінченко, доктор історичних наук, доцент

ВСЕЛЕНСЬКЕ КАНОНІЧНЕ ПРАВО ПЕРШОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ І ЦЕРКОВНЕ ПРАВО КИЇВСЬКОЇ РУСІ ХІ СТОЛІТТЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Здійснюється порівняльний аналіз ухваленої Вселенськими та Помісними соборами християнської церкви IV–IX століть нормативності та норм церковного права Київської Русі, зокрема, Уставу князя Володимира та Статуту князя Ярослава. Основна увага звертається на встановлення ступеня впливу соборних постанов на визначення спрямованості та змісту князівських документів, а також їхніх спільних ознак та відмінностей.

Ключові слова: Вселенські собори, Помісні собори, Устав, Статут, канонічне право.

Актуальність проблеми. Урядові, парламентські й економічні кризи, масові виступи громадян України свідчать про недостатню ефективність політики формування у ній правової держави, необхідність інтенсифікації цього процесу застосуванням додаткових чинників. До останніх слід віднести й розповсюдження знань канонічного права, багатий морально-правовий спадок якого сприяє піднесенню у суспільстві рівня самосвідомості, культури та моральності громадян, подоланню негативних тенденцій правового нігілізму, зміцненню соціального миру і консолідації громадянського суспільства. Ігнорування суспільством історичного православного фундаменту вітчизняної державності спрямовує його на деградацію та моральну руйнацію. Вивчення канонічного права надає студентам можливості здобути не однобоку атеїстичну, а всеохоплюючу, широку, фундаментальну освіту й глибше оцінювати правові системи, визначати характер і норми взаємозв'язків між церквою та державою, а також між різними конфесіями.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Канонічне право різною мірою висвітлювали дорадянські правознавці та історики Є. Є. Голубинський, В. Н. Бенешевич, М. Красножон, А. С. Павлов, Н. С. Суворов та багато інших, сучасні російські вчені А. В. Карев, С. А. Комаров, Н. Кулаков, А. П. Лопухін, А. І. Масляев, К. В. Сомов, П. Тилліх, В. А. Томсінов та ін. До числа вітчизняних дослідників канонічного права входять В. В. Андрейцев, В. І. Андрейцев, Л. Войтович, А. Домановський, В. І. Киянко, В. В. Лазор, Л. І. Лазор,

І. Лильо, Ю. М. Оборотов, О. Рудаков, С. Сорочан, В. В. Сташис, П. П. Толочко, О. Файда, І. І. Шамшина та ін. Вони розглядали процес виникнення та особливості еволюції канонічного права у першому тисячолітті нашої ери на Сході й на Заході, формування його джерел, узагальнено констатували впливи на розвиток державності Київської Русі тощо. Однак серед праць означених авторів не зустрічаються конкретні порівняльні аналізи нормативності джерел канонічного права, зокрема, ухвалених Вселенськими та Помісними соборами правил із церковними Уставом та Статутом князів Володимира та Ярослава.

Мета статті і полягає у спробі співставлення означених текстів.

Виклад основного матеріалу. Виклад матеріалу логічно розпочати висвітленням особливостей виникнення канонічного права у Православній церкві і в Київській Русі. Російський правознавець і історик церковного права А. С. Павлов наголошував, що оскільки російська церква складає частину єдиної східної православної церкви, її право має вивчатись у нерозривному зв'язку з правом останньої, а для правильного розуміння того й іншого права необхідно знати, як воно утворилось [3, с. 27]. Вчений додавав, що християнство справило значний вплив на правове життя «висококультурного римського народу», а цивілізаторська діяльність церкви по відношенню до варварських, германських і слов'янських народів проявилась у ще більш широких обсягах і з більшою силою [3, с. 28]. А. С. Павлов розподіляв історію православної церкви досліджуваного періоду на два етапи: перший – від початку християнства до визнання його державною релігією у Римській імперії за Костянтина Великого (306–337 рр.) і другий – від Костянтина Великого до видання Фотієвого номоканона наприкінці IX ст. [3, с. 38]. Отже, цей період охоплює майже тисячоліття. Досліджуваний же період історії церковного права Київської Русі не сягає й одного століття, оскільки після її Хрещення у 988 р. до укладання Уставу святого Володимира максимум у 1015 р. сплинуло лише 27 років, а до появи Статуту Ярослава Мудрого у 1052–1054 рр. – 66 років.

Другу суттєву відмінність процесу виникнення канонічного права на першому етапі його розвитку у Римській імперії й упродовж 988–1054 рр. у Київській Русі складала форма започаткування церковних дисциплінарних правил. Протягом перших трьох століть нашої ери християнська релігія самостійно розповсюджувалась на території Римської імперії і за її межами. При цьому держава досить активно боролась проти християнства. Особливо широких масштабів гоніння проти церкви набуло за імператорів Нерона (37–68 рр.) та Діоклетіана (284–305 рр.). За наказом першого християн розшукували, схоплювали, віддавали до цирків на розтерзання дикими звірами, розпинали на хрестах, обливали гарячою смолою і запалювали вночі замість

факелів для освітлення садів імператора. За правління другого тирана власті протягом десятиліття вбивали сотні тисяч християн, прагнучи поєднати смертну кару з найрізноманітнішими мордуваннями [4, с. 257–258]. У Київській же Русі християнську релігію було запроваджено «зверху» одно-разовим вольовим рішенням князя Володимира. Правовим врегулюванням цього процесу виявився його церковний Устав [9]. Наступним і органічно пов'язаним із першим виявився Статут князя Ярослава Володимировича. «Статті (точніше, норми) Ярославового уставу, – зазначав А. С. Павлов, – перебувають у прямому зв'язку із уставом Володимира» [3, с. 110–111].

Відрізнялись і особливості виникнення церковних правил на першому етапі розвитку християнства у Римській імперії і в 988–1054 рр. у Київській Русі. А. С. Павлов вбачав перший етап історії джерел загальноцерковного права від початку християнства до визнання його державною релігією Римської імперії у 313 р. н. е. [3, с. 38]. У цей час ще не відбувся жоден із Помісних чи Вселенських соборів і ще не формулювались строгі дисциплінарні правила, які виникали на другому етапі, за висловом А. С. Павлова, у «найбільш блискучий період розвитку церковного права... *період утворення загальноцерковного, або вселенського канонічного кодексу*» (курсив А. С. Павлова) [3, с. 43–44]. До початку четвертого століття християнські общини управлялись єпископами відповідно до біблейських норм та апостольських переказів, які відігравали роль загального і необхідного канону церковного життя і дисципліни [3, с. 38]. Вже наприкінці третього століття християнській церкві були повсюдно відомі 85 апостольських правил, які походили від церковних авторитетів (апостолів), підходили під поняття неписаних законодавчих норм і фактично були звичаями [6, с. 15; 3, с. 36]. Вітчизняні правознавці Л. І. Лазор, В. В. Лазор, І. І. Шамшина вбачають у християнстві перших трьох століть нашої ери лише «початок розвитку церковної (канонічної) нормотворчості» [4, с. 259]. Що ж стосується Київської Русі, то після її хрещення князь Володимир, будучи послідовним державним діячем, відразу ж здійснив розмежування юрисдикції церковної і княжої влади. Формальним вираженням княжої волі виявився Устав Володимира, у якому низка вітчизняних правознавців вбачає «перше вітчизняне джерело канонічного права», у відповідності до якого регулювання шлюбно-сімейних, спадкових, торгових та деяких інших відносин передавалось до церковної юрисдикції [4, с. 16].

На другому етапі розвитку канонічного права апостольські усні перекази знайшли письмове оформлення і підтвердження Помісними і Вселенськими соборами і увійшли у числі 85 у видану у 883 р. відому під назвою «Номоканон у XIV титулах» збірку правил, тобто виданих церковною законодавчою владою письмових визначень, які до наших днів у православної церкві мають силу обов'язкових для усіх віруючих [6, с. 9]. До Номоканону увійшли також

правила шести Вселенських і десяти Помісних соборів, правила тринадцяти святих отців. Нікейський Вселенський собор 325 р. ухвалив 20 правил, Константинопольський перший 381 р. – 7 правил, Ефеський 431 р. – 8 правил, Халкідонський 451 р. – 30 правил, Трульський 691–692 рр. – 102 правила, Нікейський другий 787 р. – 22 правила, тобто разом 189 правил. В цілому в роботі цих соборів брали участь 1653 єпископи та інші святі отці. Анкірський Помісний собор 314 р. ухвалив 25 правил, Неокесарійський 314–325 рр. – 15 правил, Гангрський 340 р. – 21 правило, Антиохійський 341 р. – 25 правил, Лаодикійський 343 р. – 58 правил, Сердикський 343 р. – 21 правило, Константинопольський 394 р. – 1 правило, Карфагенський 419 р. – 12 правил, Константинопольський 861 р. – 17 правил.

В цілому після набуття статусу державної релігії християнська церква ухвалила понад 740 правил (*нідраховано автором*) [6, с. 10–12, 23–37, 39–48; 4, с. 266–273]. Що ж стосується церковного права Київської Русі XI ст., то Устав Володимира містив 19 статей, а Статут Ярослава – 56 статей, тобто 75 статей в цілому [9, с. 39–41; 8, с. 41–45]. Однак, якщо врахувати те, що Устав Володимира не містив дисциплінарних правил, а лише вмотивовував необхідність перенесення певного їх числа до церковної юрисдикції, то 56 статей Статуту Ярослава, у порівнянні їх із означеними вище 740 канонами, складатимуть менше 1% кількості правил Східної церкви IV–IX ст. Така різниця також становить значну відмінність.

До цього часу мова йшла в основному про кількісні характеристики об'єктів порівняльного аналізу. Однак порівняння змісту постає більш важливим. Вселенські собори вирішували в основному догматичні питання, засуджували різні псевдовчення – ересі, які перекручували догмати віри. Сім із цих соборів, від 325 до 787 рр., скликались з метою засудження *аріанства* (невизнання божественності Ісуса Христа), *духоборства* (відкидання божественності Святого Духа), *христологічності* (невизнання Ісуса Христа Боголюдиною), *пелагійництва* (невизнання першорідної гріховності), *монофізитства* (невизнання Ісуса Христа людиною), *монофілітства* (визнання Ісуса Христа тільки Богом), *іконоборства* (невизнання святості ікон [4, с. 266–271; 2, с. 113–115, 234]. Одночасно Вселенські собори вирішували питання церковного устрою, церковної політики, засуджували прагнення церковних ієрархів та служителів різних рівнів до збагачення, посвячення у церковнослужителів за гроші, лихварство, відкуп, розкрадання церковного майна, його привласнення, торгівлю напоями тощо [1, с. 143–149; 7, с. 149–145; 3, с. 41–43]. Це обумовлювалось тим, що вже у IV ст. церква перетворилась на могутній централізований інститут, найбагатшу і наймогутнішу організацію. Династії священнослужителів стали повсякденною практикою. Точилась по-

стійна боротьба за вищі церковні посади, які часто купувались. У цілому духовенство жило у розкошах, що бентежило навіть високих придворних сановників [2, с. 50].

Окремі із соборів водночас зачіпали і питання шлюбно-сімейного характеру [1, с. 143–149]. Так, правилом 14-м Халкідонського собору 451 р. дозволялось церковним читачам та співакам одружуватись, але заборонялось брати дружину із іновірних, еретичок, іудейок, язичниць. Порушення правила каралось епітимією [1, с. 145]. Правило 6-те Трульського собору 691–692 рр. забороняло брати шлюб іподияконам, дияконам та пресвітерам після здійснення над ними хіротонії, порушення якого позбавляло сану. До хіротонії цим служителям одружуватись дозволялось [1, с. 146–147]. Ці два собори, правилами 27-м, 91-м, 92-м, передбачали анафему за викрадання чужої дружини, а також епітимію жінкам за викликання травами викидню як за вбивство [1, с. 146–148]. 3-тє правило Трульського собору кваліфікувало перелюбством вступ у статеві стосунки з іншими чоловіками дружин воїнів та інших чоловіків, що довго були відсутніми, до переконання у їхній смерті або до повернення. Під це визначення підпадали й жінки, які одружувались після відбуття їхніх чоловіків на невизначений час [1, с. 148].

Дисциплінарні питання вирішувались Помісними соборами, які відбулися від 314 до 879 рр. В цілому ухвалені ними правила можна розподілити на чотири групи: шлюбні відносини, покинення членів сім'ї, чаклунство та язичництво, вбивство. Анкірський Помісний собор 314 р. 10-м правилом дозволяв одружуватись поставленим у диякони лише до цієї події і забороняв брати шлюб після неї [7, с. 149–150]. Відповідно до статей 1-ї та 31-ї Лаодикійського Помісного собору 343 р. віруючі могли вільно і законно поєднуватись у шлюбі після проведеної у пості та молитвах недовгочасної перерви, а не таємно сукуплятись. При цьому заборонявся шлюбний союз із еретиками чи еретичками без наміру останніх стати християнами [7, с. 151]. 102-м правилом Карфагенського Помісного собору 419 р. заборонявся повторний шлюб залишеному чоловікові і покинутій дружині, за порушення чого вони схилились до покаяння [7, с. 153].

Гангрський Помісний собор 340 р. статтями 14-ю, 15-ю та 16-ю передбачав покарання прокляттям за покинення чоловіка дружиною, дітей батьком чи матір'ю, батьків дітьми [7, с. 150]. Стаття 24 Анкірського Помісного собору 314 р. вимагала покаяння упродовж п'яти років та молитов без прилучення до святих таїнств за заняття чаклунством, запрошення до житла чаклунів та дотримання язичницьких звичаїв [7, с. 150]. Ухвалені собором правила 22-ге та 23-тє мали карати віруючих за навмисне вбивство переведенням до розряду припадаючих до кінця життя, а за неумисне вбивство – на сім років [7, с. 150].

Канонічне право Східної церкви, що формувалось протягом першого тисячоліття н. е., справило визначальний вплив на виникнення церковного права Київської Русі в XI ст. Про це свідчать згадки про переклад Номоканону у XIV титулах на слов'янські мови у IX–XI ст., письмові пам'ятки про схильність князя Володимира до непоодиноких нарад з єпископами про вироблення законів для християн, а по-друге, його пряма заява про укладання ним Уставу на підставі «грецького номоканону», який переконав його у необхідності відокремлення церковного права від державного. Останнє повторюється і князем Ярославом у його Статуті [3, с. 64, 83, 84, 101; 9, ст. 4, с. 39; 8, ст. 1, с. 41]. Устав не передбачав покарань за порушення норм християнської моралі та поведінки і вирішував лише два питання: встановлення церковної десятини і визначення кола відомства церкви у справах християнського суспільства. За висловом А. С. Павлова, в Уставі Володимира «міститься один тільки голий перелік підсудних церкві справ та осіб без будь-якої вказівки на те, у чому власне повинен полягати суд у цих справах і над цими особами» [3, с. 111].

У перекладі із старослов'янської мови та тлумачення термінів А. С. Павловим 9-га стаття Уставу Володимира передавала до церковної юрисдикції такі дії: *ропуст* (розлучення), *смільное заставанье* (придане), *пошибанье* (згвалтування чужої дружини чи дочки), *промеже мужем і женою о животе* (бійки подружжя), *у племені чи у сватъстве поімутья* (шлюбні між близькими родичами). Сюди входили також різні види чаклунства: *ведьство* (знахарство взагалі), *потвори* (приготування різних чаклунських напоїв), *зелейничество* (знання цілющих трав), *чародеянія* (способи приготування чаклунських ліків), *волхованія* (те ж, що й ведьство), *уреканія* (уроки), *бляденіє* (базікання), *зеліі* (привернення жінок або чоловіків за допомогою трав), *сретичество* (чаклунство), *зубоєжа* (аморальна бійка чоловіків з кусаннями та шкрябаннями).

Далі згадувалось побиття батька чи матері сином чи дочкою, позови дітей про спадок, церковна крадіжка, осквернення могили, руйнування хреста, побиття домашньої птиці та собаки, бійка чоловіків, пошкодження у ній статевих органів дружиною одного із них, язичницькі моління, вбивство дівчиною дитини [9, ст. 9, с. 40; 3, с. 102–105]. А. С. Павлов зазначав з цього приводу, що лише деякі із перелічених предметів церковного суду були «прямо вказані у грецькому номоканоні і разом з ним у Біблії». Інші ж були внесені до Уставу Володимира «за вказівкою самого народного життя», яке в той час нерідко представляло зафіксовані в Уставі випадки [9, с. 40; 3, с. 105]. В Уставі говорилося про його дієвість в усій Русі, неможливості князів усіх наступних поколінь, княжих суддів, бояр, тіунів втручатись у справи церковних судів, наводився перелік церковних посад та церковних людей, передбачались

покарання прокляттям та страшним судом за образу церковного суду [9, с. 39–41]. Таким чином, перший християнський князь Володимир проводив свою законодавчу та установчу діяльність, яка спрямовувалась на встановлення і зміцнення у Київській Русі нового порядку відповідно до приписів нової релігії. Фактично Володимир керувався тією ж ідеєю, що свого часу і римський імператор Костянтин, який, прагнучи до створення єдиної, сильної держави, «високо цинив централізаторську силу церкви і вважав її, нарівні із військом, бюрократією та законодавством, могутнім чинником створення сильної імператорської влади» [5, с. 24].

Статут князя Ярослава також, посилаючись на грецький номоканон і перебуваючи у прямому зв'язку з Уставом князя Володимира, по-перше, призначив відповідні покарання за віднесені до церковного суду дії, а по-друге, додав до них цілу низку нових, історично обумовлених статей. Це були статті про одночасне співжиття з двома дружинами (ст. 13), про зваблення дівчини (ст. 5), про зв'язок одруженого чоловіка з сторонньою жінкою (ст. 6), мирянина із чорницею (ст. 15), про взяття чоловіком другого шлюбу без правильного розлучення з дружиною (ст. 7), про різні види кровозмішення (статті 11, 17–20), про примус батьками дітей до шлюбу (ст. 21), про насильницьке утримання їх від шлюбу, про образу подружньої честі чужої дружини лайливим словом (ст. 22) та інші з покараннями за їх скоєння [8, с. 41–45]. А. С. Павлов вбачав у таких злочинах досить звичайні явища у житті русичів, які щойно хрестилися [3, с. 111].

Передбачені Статутом Ярослава норми можна розподілити на три групи: 1) злочини проти віри й церкви; 2) шлюбно-сімейні відносини; 3) порушення суспільної християнської моралі. До першої групи входять блуд кума з кумою (ст. 13), брата з сестрою (ст. 15), близьких родичів (ст. 16), життя з двома дружинами (ст. 17), статевий зв'язок жінки з жидовином чи бесерменом (ст. 19), чоловіка з бесерменкою чи жидівкою (ст. 51), блуд мирянина з чорницею (ст. 20), з твариною (ст. 21), свекра з невісткою (ст. 22), брата з двома сестрами (ст. 23), вітчима з падчеркою (ст. 24), дівера з ятрівкою (ст. 25), сина з мачухою (ст. 26), двох братів з однією дружиною (ст. 27), батька з донькою (ст. 28), блуд ченця, чорниці, священика, його дружини, проскурниці (статті 44, 45), чаклунство дружини (ст. 38), пияцтво священиків, ченців і чорниць (ст. 46), вживання забороненої їжі, їжі й пиття з іновірцями та відлученими від церкви (статті 47, 49, 50), втручання священика в інший прихід (ст. 48), розстриження ченця й чорниці (ст. 52) [8, с. 43–44].

Злочинами шлюбно-сімейного характеру вважались зрада чоловіком дружини (ст. 8), зрада дружиною чоловіка (ст. 10), покидання чоловіком хворої дружини і дружиною хворого чоловіка (статті 11, 12), незаконне розлучення (ст. 18), насильницький шлюб (ст. 29), підстави для розлучення: непослух

дружини, її перелюбство, замах на життя чоловіка, пияцтво, участь в ігрищах, обкрадання чоловіка (ст. 53) [9, с. 42–44]. Чисельнішим був перелік злочинів проти суспільної християнської моралі: викрадення дівчини (ст. 2), згвалтування боярської доньки (ст. 3), перелюбство боярина з дружиною великого боярина (ст. 4), вагітність дівчини, дружини від іншого чоловіка, дівчини від боярина (статті 5, 6, 7), одруження без розлучення (статті 9, 10), крадіжки (статті 32, 33, 34, 36, 37), образа словами чужої дружини і чоловіка стриженням голови чи бороди (статті 30, 31), посоромлення засватаної дівчини відмовою одружитись (ст. 35), ганебна бійка чоловіків (ст. 39), побиття чоловіка дружиною і дружини чоловіком, сином батьків (статті 40, 42, 43), бійка двох жінок (ст. 41) [8, с. 41–44]. В цілому Статут передбачав покарання 29 злочинів грошима з адекватністю суми небезпеці злочину, 8 – єпитимією, 3 – відлученням від церкви і 8 – князівським судом (*нідраховано автором*).

Змістом численних норм Устав і Статут відрізнялись від норм Номоканону. Зокрема, в них не розглядались порушення канонів церковними ієрархами, а врегульовувались питання конкретної поведінки мирян, які щойно перейшли від язичництва до християнства і не жили в умовах розвиненого цивільного законодавства. А. С. Павлов зазначав з цього приводу, що грецькі церковні канони набули нових своєрідних визначень під впливом народного життя Київської Русі і додали до них багато нового [3, с. 99].

Таким чином, запровадження церковного права в Київській Русі відбулося з метою створення сильної централізованої держави за допомогою канонів Візантійської церкви. Однак цьому процесу і сутності руських канонів були властиві певні відмінності. У Східній церкві канонічне право формувалось протягом майже тисячоліття, складалось із різних джерел, формувалось «знизу», досить чисельними колективами на багатьох Вселенських і Помісних соборах та окремими святими отцями і видавалось збірками. У Київській Русі XI ст. церковне право виникло «зверху», майже одноразовим виданням двома князями Уставу та Статуту, у яких міститься досить точне визначення простору дій церковної юрисдикції. Церква відразу ж після запровадження в Київській Русі була визнана особливим життєвим порядком, який у Римській імперії виник лише на четвертому столітті її існування. На відміну від передбачених Номоканоном покарань церковних ієрархів анафемою, відлученням, позбавленням сану за численні злочини, в Уставі й Статуті взагалі відсутні подібні норми, а також покарання прокляттям. Останні містять значно м'якші покарання і передбачають численні покарання грошима з адекватністю суми небезпеці злочину. Поряд з боротьбою із злочинами проти віри й церкви особливо наголошується боротьба за моральність шлюбно-сімейних відносин і дотримання правил суспільної християнської моралі. Устав і Статут не торкались догматичних питань, а передбачені ними злочини і покарання за

їх скоєння відрізняються більшою деталізацією і віддзеркаленням широких життєвих реалій. Саме цим церква справляла вплив на всі сторони правового життя суспільства Київської Русі, формувала власне руське канонічне право, що проявлялось у відхиленні руської церкви від грецької у своєму ставленні до тогочасного громадянського суспільства й держави, і закладала підвалину його подальшого розвитку. В цілому ж запровадження Руссю християнства означало рецепцію нової – візантійської – ідеї права, яка докорінно почала модернізувати усі аспекти життя держави й суспільства – політичний, правовий, духовний, культурний тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вселенские соборы // Антология мировой правовой мысли : в 5 т. Т. 2. Европа V–XVII вв. – М. : Мысль, 1999. – С. 143–149.
2. Історія Візантії. Вступ до візантиністики. – Львів : Апріорі, 2011. – 880 с.
3. Курс церковного права заслуженого професора імператорського Московського університета А. С. Павлова, читаний в 1900–1902 гг. – СПб. : Лань, 2002. – 384 с.
4. Лазор Л. И. Каноническое право / Л. И. Лазор, В. В. Лазор, И. И. Шамшина. – Луганск : Виртуальная реальность, 2010. – 568 с.
5. Лозинский С. Г. История папства / С. Г. Лозинский. – М. : Политиздат, 1986. – 382 с.
6. О правилах православной церкви [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ipc-russia.ru/duhovnoe-nasledie/14/137-2009-03-24-07-47-59>.
7. Соборы поместные // Антология мировой правовой мысли : в 5 т. Т. 2. Европа V–XVII вв. – М. : Мысль, 1999. – С. 149–155.
8. Статут князя Ярослава про церковні суди (Просторова редакція) // Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. Т. 1. – К. : Ін юре, 1997. – С. 41–45.
9. Устав Святого князя Володимира, крестившого Русьскую землю, о церковных суждах // Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. Т. 1. – К. : Ін юре, 1997. – С. 39–41.

ВСЕЛЕНСКОЕ КАНОНИЧЕСКОЕ ПРАВО ПЕРВОГО ТЫСЯЧЕЛЕТИЯ И ЦЕРКОВНОЕ ПРАВО КИЕВСКОЙ РУСИ XI СТОЛЕТИЯ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Зинченко Е. В.

Осуществляется сравнительный анализ принятой Вселенскими и Поместными соборами христианской церкви IV–IX веков нормативности и норм церковного права Киевской Руси, в частности, Устава князя Владимира и Статута князя Ярослава. Основное внимание обращается на установление степени влияния соборных решений на определение направленности и содержания княжеских документов, а также их общих признаков и отличий.

Ключевые слова: Вселенские соборы, Поместные соборы, Устав, Статут, каноническое право.

UNIVERSAL CANONICAL LAW OF THE FIRST MILLENNIUM AND KYIV RUS CANONICAL LAW OF THE XI-TH CENTURY: COMPARATIVE ANALYSIS

Zinchenko O. V.

The article provides a comparative analysis of normativity accepted by Christian Enumerical Council and Local Council of IV–IX century and norms of Kyiv Rus canon law, in particular, the Prince Vladimir's Charter and Prince Yaroslav's Statute. The main attention is paid to the determination of the degree of Council decisions' influence on designation and content of Prince's documents as well as their common features and distinctions.

The author comes to the conclusion that the introduction of canonic law in Kyiv Rus has been made under the influence of Byzantine church canons. Nevertheless, the above mentioned process and the essence of Russian canons are characterized by certain diversity. Eastern Church canonic law has been formed from the «bottom» within the period of nearly millennium at various Universal and Local Councils by Holy fathers and based on different sources and published in various collected works. Kyiv Rus canonic law has occurred «from above», supported by simultaneous publishing of Charter and Statute by two Princes that determined the sphere of the church jurisdiction quite clearly and precisely. The church, immediately after its introduction, was recognized as a special live orderliness while it had appeared in Rome only by the fourth century of its existence. Despite the fact that Nomocanon provided for different kinds of church hierarchs' punishment by anathema, excommunication, deprivation of dignity as the result of numerous offences, the Charter and Statute didn't contain such norms as well as punishment by damnation. The latter contained much more lenient punishment and provided for various monetary penalty adequate gravity of the offence. Within the battle with crimes against faith and church, the struggle for the morality of marriage and family relations and the observance of general Christian morality rules were highly emphasized. The Charter and Statute didn't concern dogmatic issues; crime and punishment, provided for by these documents, were characterized by more peculiar specification and reflection of live realities. This way the church has influenced all legal aspects of Kyiv Rus society and formed original Russian canonic law. It manifested the Russian church deflection from the Greek one in its attitude towards modern secular society and state and formed the basis for its future development. In general the introduction of Christianity in Kyiv Rus meant the reception of the new Byzantine idea of law, which started to modernize all the aspects of society and state including political, legal, spiritual, cultural, ethical ones.

Key words: canonic law, Charter, Enumerical Council, Local Council, Statute.

